מראה יחזקאל על התורה — לך לך

ויאמר ה' אל אברם לך לך כו' ואעשך לגוי גדול כו' עד ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל כו', הדקדוקים רבו במקראות הללו כאשר יבוארו, והנה אמר ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון בן יוחאי הנוי והכח והעושר כו' נאה לצדיקים ונאה לעולם כו' אלו שבע מדות שמנו כו' [אבות פ"ו ח], הנה גם אברהם אבינו נתברך בשבעה ברכות כאן וכשנדקדק בהן ובשמותיהן עולות בקנה אחד עם השבע מדות שמנו חכמים.

הנה גם בלא דעת נפש הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו, הלא אנחנו דומים למי שהכניסו המלך אל חדרי גנזי אוצרותיו ושמה מכל סגולת מלכים אבנים טובות ומרגליות וזהב פרוים גם מכל מיני מגדים, והפקח לא שת לבו אל אכילה ושתיה רק על האבנים טובות אשר בהם יקנה חיי עולם, אבל הכסילים נתנו מחמדיהם באוכל לחם ויין ופירות, כמו כן אנחנו הביאנו המלך חדריו שעברו ימים קדושים אשר בהם היו פתוחים כל אוצרות המלך שערי אורה שערי יראה שערי תשובה כמ"ש דרשו ה' בהמצאו, הירא את דבר ה' ומשכיל על דבר שם אל לבו דרכי ה' ומלאכת השמים וזה וזה עלתה בידו, אמנם אשר הלך חשכים נתן עיניו בחיי שעה לחם ויין ופירות דהיינו בני חיי ומזוני ועשה הטפל עיקר, ובאמת דורשי ה' לא יחסרו כל טוב.

והוא שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כג ו) אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים, וצריך להבין כי מי פתי ינוס מפני הטוב עד שצריך לרדוף אחריו, גם לא ידענו כלל מאי קאמר הלא כל אדם אומר כן כשיהיה לי הרחבה גדולה אשב בבית המדרש לעבוד ה'.וביאור הדבר שנאמר אורך ימים בימינה כו' למיימינים בה כו' ופרש"י וכל שכן עושר וכבוד (שבת סג.), וקשה דמנא לן הא דלמא כשלומד תורה לשמה נותנין לו שכר אריכות ימים וכשלומד שלא לשמה נותנין לו רק עושר וכבוד.

אבל הענין הוא דודאי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק דמכל מקום צריך הרחבה לעבודת הבורא, והיינו כמ"ש (קידושין פב:) מימי לא ראיתי צבי קיץ כו' אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, אבל מי שמשליך אחרי גיוו כל תענוגי עה"ז ועושה לשמה ולא לשום קיבול שכר א"כ כיון שיש למעלה נחת רוח מעבודתו בוודאי יאריכו לו ימיו ושנותיו למען ישב עולם לפני אלקים, וכמ"ש כי טוב יום בחצריך כו', וא"כ מכל שכן שיתנו לו עושר וכבוד כי מבלעדי אלה לא יוכל לעבוד ה' כי העניות מעבירו על דעת קונו, וכל מה שנותנין אינו כלל בשביל תשלום שכר רק שיוכל לעבוד עבודתו, וכמ"ש הרמב"ם [הל' מלכים פי"ב ה"ד] כל החכמים והנביאים לא נתאוו לימות המשיח רק כדי שיוכלו לעבוד השי"ת וללמוד תורתו מתוך הרחבה, וא"כ שפיר כתב רש"י וכש"כ עושר וכבוד, כיון שאינו לתשלום שכר רק לסיוע לעבודת הבורא, אבל מה שיעדו להלומד שלא לשמה בעושר וכבוד זהו בוודאי בשביל שילום שכר.

והחילוק ביניהם הוא כמ"ש תוס' בברכות [לה: ד"ה כאן בזמן] ע"ש אם ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים והא כתיב ואספת דגנך כו', ותירצו כאן בעושה לשמה וכאן שלא לשמה, והוא הדבר שדברנו כי כשעושה לשמה א"כ מה שנותנין לו אורך ימים עושר וכבוד הוא צורך גבוה ולכך אינו צריך לעשות שום פעולה לזה כי אדרבה השעה תהיה רודפת אחריו, אבל העוסק שלא לשמה א"כ העושר וכבוד שלו הוא צורך הדיוט ולכך צריך לעשות פעולה לזה. והוא שאמר דוד המלך ע"ה אך טוב וחסד ירדפוני כו', שלא אצטרך לעשות שום פעולה והוא בעבור כי ושבתי בבית ה' לאורך ימים שעבודתי הוא לשמה, ואורך ימים בימינה, וא"כ הוא צורך גבוה שיהיה גם עושר וכבוד.

הנה כי כן אם היינו מחזקים במדה זו להשליך אחרי גיוונו כל צרכינו רק לעסוק בצרכי שמים בודאי זה וזה תעלה בידינו, אמנם מדה זו לא יתכן באדם רק במי שמשים את עצמו כאין וטפל ואיננו משגיח על עצמו כלל ואז נעשה מרכבה לשכינה כי אין השכינה שורה רק על דבר שבטל אליו, וזהו שנאמר (בראשית לה א) עלה בית אל ושב שם, פי' בתחילה תעלה למדריגה שתהיה אתה בית אל ומרכבה לשכינה ואח"כ תעשה תשובה, וכמו שביארתי בפ' נח שזהו נקרא בעל תשובה באמת, וזה"ש ויעתק משם ההרה כשעלה למדריגה יותר גבוה, מקדם לבית אל, מתחלה ביטל את עצמו במציאות להיות מרכבה לשכינה ואח"כ ויט אהל"ה היינו אוהל ה' דהיינו תשובה שנקראת ה', ופירש עוד ע"י מה בא לבחינה זו שנעשה מרכבה ואמר בית אל מים והעי מקדם, כי עי נקרא שפלות כמ"ש שמו את ירושלים לעיים, שמתחלה הכיר שפלותו וחסרונו וכמ"ש עקביא בן מהללאל הסתכל בג' דברים דע מאין באת כו' והוסיף עליו בן עזאי ואתה הולך למקום חושך ואפילה, ועיין באלשיך הקדוש פ' בהר.

וזה"ש ויאמר ה' אל אברם לך לך שתלך לעצמך להכיר עצמך מארצך כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ומולדתך דהיינו מטפה סרוחה, ומבית אביך שיש עליך משגיח ליתן לפניו דין וחשבון וגם אל הארץ אשר אראך למקום חושך ואפילה, וכשתשים הדברים האלה אל לבך אז לא תתאו לשלחנם של מלכים, רק לעבוד את ה' וממילא יהיה לך כל טוב כי הוא צורך גבוה וכנ"ל, וזה ואעשך לגוי גדול שאתה לא תצטרך לעשות שום פעולה ואברכך כו', ואם תאמר מה איכפת לי בזה ע"כ [אמר] והיה ברכה שאתה תהיה משפיע וע"כ צריך להיות אצלך שפע רב טוב שאל"כ נהר יחרב וייבש שע"כ אמרו (יומא יח.) והכהן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו.

אז וילך אברם כאשר דבר אליו ה' שלא הלך בשביל עצמו רק לקיים צווי המקום, וילך אתו לוט כי היצה"ר נקרא לוט כידוע והיה היצה"ר טפל לו ומלאך רע נעשה טוב וכמ"ש יזכיר לו יום המיתה כו', ואח"כ ויקחו את כל רכושם כו' את כל שתקנו ואת הנפש אשר עשו כו' כל הנשמות שהעלו כי החיים צריכין להתפלל על המתים, ולא [ואם] בזה העולם השפל והמגושם אנו רואין רחמיו וחסדיו הרבים בכל נשימה ונשימה ועל כל פסיעה ופסיעה על אחת כמה וכמה בעולמות העליונים שירחם על חלק ה' עמו וכמש"ה כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי.

עוד יאמר הפסוק הנ"ל דצריך לבאר כפל הלשונות שבמקרא זה, והנ"ל על פי מה שיסדו לנו לומר בשבת אין ערוך לך ואין זולתך אפס בלתך ומי דומה לך ואח"כ כופלין המאמר ומפרשים על כל אחד אין ערוך לך ה' אלקינו בעולם הזה כו', וצריך להבין התכת המאמר וגם למה כופלין אותו.

והנ"ל דהנה בהלל אומרים ב' פעמים אנא ה' הושיעה נא וב' פעמים הצליחה נא, ונ"ל לפרש דצרכי בני אדם הם כוללים בשתים שהן ארבע דהיינו מילי דשמיא ומילי דעלמא ובכל אחד יש שני עניינים דהיינו במילי דשמיא האחד הוא מה שנוגע לעבודת הבורא להכין לבבינו ולסעדה לעבדו בלב שלם באמת ביראה ובאהבה ולשוב בתשובה שלימה לפניו, והב' הוא מה שנוגע לתלמוד תורה שיפתח לבנו בתורתו ונזכה ללמוד וללמד תוה"ק מתוך הרחבה בלי שום צער ודאגה, וגם במילי דעלמא יש שני עניינים דהיינו האחד הנקרא דרך כלל חיים והיינו כל מה שנוגע להגוף הן לבריאות הגוף והן צער שיש לאדם הן

מבנים הן משאר מילי דעלמא כידוע הכל נקרא בשם חיים טובים שצער הזה מקצר ימיו של אדם ובשעת הצער אינו נקרא חי וכמו שכתוב כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, וכי יש שנים שאינם של חיים אלא אלו שנותיו של אדם שמתהפכים עליו מרעה לטובה (יומא עא.) ופרש"י שנדמה בעיניו שמהיום הוא מתחיל לחיות, וסוג הב' הוא מה שנוגע לדבר שבממון והצלחה במשא ומתן ונקרא דרך כלל שיעבוד מלכיות כי מי שהוא עשיר לא איכפת ליה בשיעבוד מלכיות כ"כ שמעמיסים עליו מסים וארנוניות ויקרות וכדומה כל מה שנוגע לשיעבוד מלכיות הכל הוא נוגע לממון שהמלכות נקרא מדהבה מדוד והבא (שבת קנ.) ואפילו מה שנוגע להגוף יוכל לשחד השרים.

הנה על ד' אלה מתפללין בהלל ואומרים ב"פ הושיעה נא, הא' מה שנוגע לעבודת הבורא שנקרא ישועה כמ"ש כי עוד אודנו ישועות פניו, גם כל מה שנוגע להגוף שייך עליו ישועה כמ"ש בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם, ועל שאר שתים אומר ב' פעמים הצליחה נא, דהיינו על עסק התורה שייך הצלחה כמ"ש תצליחנו על ידו בתורה, וגם על דבר שבממון ובמשא ומתן שייך הצלחה כידוע, והנה ידוע שמה שאנו אומרים אבינו מלכנו נקרא בזוה"ק אבא ואמא, [חכמה נקראת אבא ובינה אימא נקראת מלך]. ובאמת הוא מורה על מאמרינו דהיינו אבינו שייך על החכמה עליונה ועל התורה כי הבן נמשך ממוח אביו שבראש וע"כ כשהקב"ה יתן לנו חכמה מפיו נהללו בשם אב הרחמן, ומלכותו שייך על מה שנוגע לעבודתו וקבלת עול מצותיו ומלכותו וזה נקרא אם כמ"ש אשר יסרתו אמו האם המייסרת את בנה ונקרא ג"כ עולם הבא בעבור שהעובד השי"ת בבחי' גדולה כזאת מרגיש טעם עולם הבא כמו"ש עולמך תראה בחייך.

וה"ש אין ערוך לך ה' אלקינו דקאי על התורה כמ"ש באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים כו' בעולם הזה שבזכות התורה יש לנו קיום בין האומות וכמשל השועל ודגים (ברכות סא:), ואין זולתך מלכנו דקאי על עבודת הקודש, לכן אמר בעולם הבא שבשעת עבודה השלימה טועמין טעם עוה"ב, אפס בלתך כו' לימות המשיח קאי על שיעבוד מלכיות כמ"ש אין בין עה"ב לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות, ואין דומה לך מושיענו קאי על צער הגוף ששייך על ישועה כנ"ל והיינו לתחיית המתים שנדמה עליו שמעכשיו הוא מתחיל לחיות וכנ"ל, לכן כופלין המאמר הזה לפי שבאמת כל הד' דברים נוהגין בכל עת ביחד.

והנה אברהם אבינו רצה הקב"ה לסלק מעליו כל הצער וכל הדאגות מעוה"ז, וע"כ אמר לו לך לך פי' שלא תדאוג כלל ושתפשוט את עצמך מארצך דהיינו דבר שבממון כל הנכסים שלך וגם משיעבוד מלכות המושל בארצך, וממולדתך כל מה שמגיע לחיות שלך, ומבית אביך היינו התורה והחכמה עליונה, אל הארץ אשר אראך דהיינו עולם הבא וארץ עליונה ואזי ממילא ואעשך לגוי גדול כנ"ל שכל הטובות והברכות יהיו לך ולא תחסר כל טוב ומטעם והיה ברכה שאתה תהיה צנור להשפיע שעל ידך ירבו כל ההשפעות מלמעלה. [עי' לקמן פ' צו]

חידושי אגדה לחתונהואותך יחיו כו', דשרוי בלא אשה שרוי בלא חיים כמ"ש וראה חיים עם האשה כו' [ב"ר פי"ז], ביאור הדבר עפימ"ש (תענית ה:) מה זרעו בחיים אף הוא בחיים שלא נמחה שמו וע"י המע"ט של זרעו נדמה כאלו חי, כמ"ש גבי אהרן לא נאמר מיתה רק גוויעה לפי שהניח בן כמותו, וכמו כן ובניהו בן יהוידע בן איש חי כו', וזש"ה למען ייטב לי בעבורך היינו שלא יהרגוני ועוד וחיתה נפשי דהיינו הנשמה בעה"ב יהיה לה ג"כ חיות ע"י שאזכה לבנים עוד בעה"ז.

ובאופן אחר נ"ל ויתיישב ג"כ מ"ש ואותך יחיו דלכאורה אין לו פירוש, ונ"ל עפימ"ש בזה"ק [ח"ב ק"ב ע"א] ענין היבום לענין רוחא דמקשקש במעהא שאין לו מנוחה בעה"ב אם אין לו זרע, ממילא שאם יהרגו אותה גם כן היה לו מנוחה רק ע"י שיהרגו אותו לבדו ואותה יחיו לא יהיה לו מנוחה ג"כ בעה"ב, וע"כ אמרי אחותי את ואז ייטב לי שלא יהרגוני וגם וחיתה נפשי הנשמה בעה"ב אחר מותו כשיהיו לי עוד בנים.

עוד לחתונהואעשך לגוי גדול כו' והיה ברכה, עפימ"ש ברכת כו' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה, עפימ"ש (סוטה ב.) אין מזווגין כו' לפי מעשיו ופריך כו' מ' יום קודם כו' ומשני הא בזיווג ראשון וכו' וקשה לזווגם כקריעת ים סוף, עפימ"ש ותרא את עני אבותינו כו' (עיין בהגדה מראה יחזקאל באופן ג' על כהא לחמא) שיש שני ענינים הצריך לאדם האחד מה שצריך לגוף ואי אפשר בלעדו כמו לחם לאכול ובגד ללבוש ועל זה אין צריך האדם לדאוג כלל והב' אשר יש בני אדם שמבקשים מותרות מה שאינו צריך כ"כ כמו מלבושים הרבה ועליות מרווחים וכדומה לזה ע"ש, וכמו כן יש ב' עניני הצלחות דאדם אחד מצד המזל וב' מצד השגחת השי"ת והחילוק הוא כי מה שהוא מצד המזל אינו רק על דבר א' מה שהמזל מורה עליו עושר או בנים או גבורה אבל מה שהוא מצד השגחה הוא מצליח בכל ענין וגם יש לו קיום וכמ"ש יברכך כו' וישמרך דיש לו כח לשמרו כמ"ש השומר אמת לעולם, ולכך אשרי כל ירא ה' [תהלים קכח] כי הוא מתברך בכל הענינים אשתך כגפן כו' וגם בניך כו' ויגיע כפיך כו' כי כן יבורך כו' מי שהברכה באה לו מצד השגחת השי"ת ולא מצד המזל, וזהו וראה כו' כל ימי חייך.

וכמו כן בענין הזיווג דאחז"ל שרוי בלא אשה בלא ברכה, וזיוג ראשון הוא רק מצד המזל כי עדיין לא נודע מעשיו וע"כ לפעמים אין לו קיום, אבל זיוג שני תליא במעשיו שיהיה לו קיום וגם שיתברך ב"ד, וזש"ה ברכת כו' היא האשה אשר הוכיח אז תעשיר וגם לא יוסף עצב עמה שלא יצטער עוד בשום דבר, וע"כ אמרו שקשה לזווגם כקרי"ס שהיה גופי' מעשיה, וז"ש כאן שיכנוס לא"י ולא יהיה תחת המזל רק בהשגחת השי"ת ויזכה לכל הברכות וזהו ואעשך כו' והיה ברכה שיהיה מקור הברכות.

לברית מילהואברכך כו' והיה ברכה כו', עפימ"ש בעוללות אפרים [מאמר שצ"ה] דג' דברים ע"י שממעטין אותן מתרבים יותר דהיינו מצות מילה לענין בנים אע"ג דמתישין את האבר מ"מ זוכה להעמיד תולדות יותר כמ"ש ע"פ מי מלל לאברהם כו', וצדקה לענין העושר מלח ממון חסר, וענוה לענין הכבוד כי הרודף אחר כבוד בורח ממנו, וכ"ז נתקיים בהאבות כי אברהם היה הראשון למצות מילה ונתברך בבנים, ויצחק קיים צדקה כמ"ש אומד זה למעשרות כו' ונתברך בעושר גדול, ויעקב הקטין את עצמו כי קטן יעקב ודל ונתגדל בשם ישראל כמ"ש ויקרא לו כו' אלוקי ישראל כו' הקב"ה קראו ליעקב כו', אך עיקר הכל הוא מצות מילה שחותמים את עצמו בחותמו של הקב"ה לקבל עול מלכות שמים וכל המצות, וזש"ה ואעשך לגוי גדול לענין הבנים, ואברכך לענין העושר, ואגדלה שמך לענין הכבוד, אבל מ"מ והיה ברכה שאתה הצינור המשפיע הכל על ידי קבלת עול מ"ש וע"כ בך חותמין שאתה קבלת עליך החותם של מצוה ברית מילה.